Federālā prezidenta Franka Valtera Šteinmeiera runa "Vācija un Igaunija – sarežģīta vēsture, kopīga nākotne" 2017. gada 23. augustā Tallinā, Igaunijas Zinātņu akadēmijā

I. Eiropas mēroga piemiņas diena

Šodien ir 23. augusts – un es priecājos, ka varu to pavadīt šeit un kopā ar Jums. Mani piepilda prieks un pateicība par to, ka igauņi mūs, vāciešus, šajā dienā uzņem kā draugus.

Šodien ir 23. augusts, diena, kad vēsturei piemīt īpašs smagums.

Tā ir diena, kas atgādina mums, kas esam draugi, ka draudzība starp valstīm un tautām nekad nav bijusi pašsaprotama; ka tā bieži vien ir izcīnīta grūtā cīņā, tāpēc jāiegulda rūpīgs darbs, lai to uzturētu. Nekas nav pelnījis tik rūpīgu attieksmi kā tautu draudzība Eiropas Savienībā.

Tomēr šī diena vienlaikus iemieso cerību, ka arī ienaids starp valstīm un tautām nav mūžīgs. Tā iemieso cerību, ka ceļu sev spēj izlauzt brīvība un cieņā var tikt celts tiesiskums.

Vēsturē nav tā, ka viss būtu salikts kā pa plauktiņiem, un atmiņas ir sarežģīta lieta.

Tas attiecas arī uz garo un dažādiem notikumiem bagāto vēsturi, kas saista igauņus un vāciešus, un īpaši uz 23. augustu. Pirms 78 gadiem nacistiskā Vācija un Padomju Savienība centrālo un Austrumeiropu pārvērta par savu laupījumu, līdz ar to nostādot Baltijas valstu politiskās vadības – dzejnieka Tomasa Venclovas vārdiem runājot – „izvēles priekšā starp Hitleru, Staļinu un nāvi, turklāt viena izvēle automātiski neizslēdza visu pārējo". 23. augustā sākās Jūsu valsts vēstures tumšākais laiks, tomēr tieši piecdesmit gadus vēlāk kļuva skaidrs, ka tuvojas tā noslēgums. 1989. gada 23. augustā simtiem tūkstošu cilvēku Igaunijā, Latvijā un Lietuvā sadevās rokās, veidojot „Baltijas ceļu", ceļu uz brīvību un valsts suverenitāti.

ADDRESS Bundespräsidialamt
11010 Berlin
TEL +49 30 2000-2021
FAX +49 30 1810200-2870
E-MAIL presse@bpra.bund.de
WEBSITE www.bundespräsident.de

23. augusts ir daudzšķautnaina piemiņas diena. Varbūt tieši tāpēc tā ir piemērota, lai būtu Eiropas mēroga piemiņas diena. Tādu Jūs to izjūtat šeit Igaunijā un, manuprāt, tai ir daudz vairāk jāiekļaujas mūsu kolektīvajā atmiņā, arī Vācijā.

Esmu pārliecināts, ka, jo vairāk mums kopīgi izdodas izvērtēt daudzšķautņainās atmiņas, nevis norobežojoties tikai nacionālajā gliemeža čaulā, jo auglīgākas var kļūt no vēstures gūtās mācības. Par šīm mācībām mūsu kopīgās nākotnes vārdā es šodien vēlos runāt ar Jums.

II. Brīvības spēks

Pirmā vēsts, ko skaidri sadzirdu šeit Tallinā, ir brīvības spēks – tas ir spēks, kuru ilgtermiņā nespēj iekalt važās ne cilvēknīdēju ideoloģija, ne totalitāra vara. Manā skatījumā šo dienu simbolizē nevis divu cinisku, diktatoriem kalpojošu ārlietu ministru rokasspiediens, bet gan simtiem tūkstošu drosmīgu cilvēku sadošanās rokās 1989. gadā. Cilvēku ķēde aizvijās no šejienes līdz Viļņai, turklāt tā bija dziedoša un skanīga cilvēku ķēde. „Atmostieties, Baltijas valstis!" - aicināja viena no tā laika brīvības dziesmām. „Ärgake Baltimaad – Leedumaa, Lätimaa, Eestimaa!"

Esmu dzirdējis, ka šo skaisto brīvības dziesmu 600 kilometru garajā ķēdē cilvēki dziedāja visās trijās Baltijas valstu valodās. Atļaujiet arī man piebilst: „Bunda jau Baltija!". Savukārt Latvijā, Dainu zemē, dzirdēja dziedam: „Atmostas Baltija!"

Es zinu, ka to sauca par „dziedošo revolūciju". Tomēr pēc manis demonstrētajām valodu zināšanām Jūs droši vien priecājaties, ka es pats to visu nemēģināju nodziedāt.

Kaut arī es atgriežos pie savas dzimtās valodas, vēlos teikt, ka es dziļi apbrīnoju nelokāmās brīvības alkas, kas izpaužas šajās dziesmās. Igauņu, latviešu un lietuviešu brīvības mīlestība toreiz, vēl pirms pirmdienu demonstrācijām VDR, iedvesa drosmi daudziem Austrumu blokā dzīvojošajiem. Šī Baltijas tautu brīvības mīlestība turpina iedvesmot Eiropu līdz pat mūsdienām, un mums tā ir absolūti nepieciešama.

III. Jaunas kopības rašanās

Šīs dienas otra mācība ir Eiropas integrācija. Salīdzinot šo dienu ar laiku pirms 78 gadiem, atklājas, cik tā ir milzīga vēsturiska laime.

Hitlera-Staļina pakts iezīmēja kara un okupācijas un šausminošo noziegumu pirmsākumu, ko Vācijas vārdā veica vācieši. Ribentropa un Molotova priekšdarbi pavēra brīvu ceļu nacistiskajai Vācijai uzbrukuma kara sagatavošanai, kas sākās pēc dažām dienām ar uzbrukumu Polijai, visā kontinentā atnesa postījumus un iznīcību, uzsāka Eiropas ebreju iznīcināšanu, kopumā prasot vairāk nekā 60 miljonus upuru.

Šajā reģionā 23. augusta pakts iezīmēja ne tikai Baltijas valstu neatkarības, bet arī gadsimtiem ilgušās etniskās daudzveidības galu– tostarp beidza pastāvēt arī vācbaltieši, kas paaudžu paaudzēs arī bija veidojuši šo zemi. Līdz ar padomju okupāciju visā reģionā sākās masu deportācijas un piespiedu pārvietošana. Kāds jauns poļu izcelsmes dzejnieks 1941. gadā Viļņā rakstīja: „Pa logu es redzēju Viļņā iebraucam padomju tankus. […] Es aizgāju pie upes un apsēdos uz soliņa. […] Smiltis, […], upes straume, debesis manī radīja sajūtu, ka nekas vairs nebūs kā agrāk."

Šausminošā veidā izrādījās, ka viņam bija taisnība. Jaunais dzejnieks – viņu sauca Česlavs Milošs – 1941. gadā devās uz Varšavu, lai darbotos pagrīdē. Drīz pēc tam Baltijā iebruka vērmahts un aizsākās nacionālsociālistiskais rasu naids un bezprecedenta noziegums holokausts. Parīt es apmeklēšu Panerjus, neuzkrītošu meža nostūri ārpus Viļņas, kur tika nošauti vairāk nekā 100 000 ebreju, iznīcinot ebreju tautības iedzīvotājus Lietuvā. „Ziemeļu Jeruzalemei" pienāca briesmīgs gals.

Eiropas Savienība ir pretmets šai civilizācijas katastrofai, pretmets karam un neierobežotam nacionālismam. Eiropas Savienība ir no jauna iegūta kopība, un tā varēja pilnveidoties tikai tāpēc, ka Jūs, igauņi, un Jūsu kaimiņi teica: jā, mēs esam tumšas un ciešanu pilnas Eiropas vēstures daļa, bet mēs gribam kļūt arī par citas, miermīlīgas, demokrātiskas Eiropas nākotnes daļu, kaut arī ģeogrāfiski atrodoties malā, tomēr esot vērtību kopības centrā, kā neatņemama un aktīva tās sastāvdaļa. Tādēļ Jūs mērķtiecīgi pievienojāties Eiropas Savienībai un kopējai valūtai, kā arī NATO.

Es zinu, ka igauņu skatījumā priekšnoteikums no jauna iegūtajai kopībai bija galvenokārt neatkarība un atbrīvošanās no Padomju Savienības jūga. Mūsu, vāciešu, skatījumā priekšnoteikums šai no jauna iegūtajai kopībai ir arī tas, ka Jūs mums, Vācijai, toreiz noziedzīgai valstij, pasniedzāt roku, ka Jūs vēlaties redzēt mūs kā jaunās, miermīlīgās kopības daļu, ka Jūs augstu vērtējat mūsu sadarbību un vēlaties mūsu aktīvu atbalstu pat tādos eksistenciālos jautājumos kā drošība un aizsardzība.

Tas ir tāls un apbrīnojams ceļš, ko mēs esam nogājuši – un varbūt mēs to pārāk reti apzināmies. Patlaban, 2017. gadā, Eiropas Savienības ikdienā mēs pašsaprotami runājam par „lielajām" un „mazajām" dalībvalstīm, par „lielo" Vāciju un „mazo" Igauniju. Tomēr gribu godīgi atzīt: šajā dienā viss ir otrādi. 23. augustā es, būdams vācietis, jūtos mazs un pazemīgs, stāvot Baltijas valstu lieluma priekšā, apbrīnojot viņu drosmi dzīvot jaunai nākotnei, drosmi, ko Jūs parādījāt, kad citiem tās vēl nebija.

Drosmi Jūs dodat arī mums vāciešiem, sakot, ka mūsu sarežģītā vēsture nedrīkst mūs sakalt važās, gluži otrādi – tai jāatbrīvo mūs no

važām, pagātnes kļūdām un maldu ceļiem. Nākotne paver mums jaunus un labākus ceļus.

Šādu nostāju Jūs Igaunijā iespaidīgā veidā apliecināt Eiropas Savienībā. Jūsu darbi ir vērsti uz labāku Eiropas nākotni: Eiropas nākotni nevar iznest uz vieniem pleciem, tā nevar izdoties mainīgās aliansēs, balstoties uz veco loģiku par lielajiem un mazajiem, bet gan tikai tad, ja visas daļas vienādi uzņemas atbildību par vienotu veselumu.

Tā ir pozīcija, ar kādu Jūs sēžaties pie galda Briselē. „Vienotība līdzsvarā" ir Jūsu prezidentūras Eiropas Savienības Padomē moto. Un atbildību par Eiropas saliedētību Jūs uzņematies ļoti konkrēti – gan saistībā ar bēgļu krīzi, gan attiecībā uz ārējo drošību, gan sadarbību ar mūsu kaimiņiem Austrumu partnerības kontekstā. Bet jo īpaši digitalizācijas jomā jūs lieliem soļiem virzāties uz priekšu, Jūs esat visas Eiropas nākotnes motors.

Ticiet man: laikos, kad dažs labs eiropietis novēršas no apvienošanās projekta un tā vērtībām, daudzi cilvēki Vācijā ir pateicīgi par svaigo Eiropas vēju, kas pāri Baltijas jūrai pūš no Baltijas valstīm!

IV. Likuma vara

Šī diena sniedz mums vēl vienu atgādinājumu: miermīlīgā Eiropā valda likuma spēks, nevis stiprākā likumi. Hitlera-Staļina pakts iezīmēja lielvaru ietekmes zonu dalīšanas ciniskās politikas zemāko punktu, pakļaujot sev valstis un tautas kā šaha figūriņas. Mēs nekad vairs nedrīkstam atgriezties tajos laikos! Mūsdienās Eiropā mēs šādu politiku esam pārvarējuši. Jā, Eiropā joprojām ir lielākas un mazākas valstis, bet visas Eiropas Savienības dalībvalstis ir līdzvērtīgas, ar vienādām tiesībām un pienākumiem. Vēl vairāk: Vispārējā Cilvēktiesību deklarācija, Apvienoto Nāciju starptautiskās tiesības, EDSO un tās nacionālās suverenitātes un teritoriālās nedalāmības principi – visi šie sasniegumi apliecina to, ka 23. augusta asiņainā loģika Eiropā un ārpus tās robežām ir pārvarēta.

Tādēļ mēs visi kopā vērsīsimies pret tiem, kas pārkāpj starptautiskās tiesības un apdraud miera institūcijas.

Starptautiski atzītas robežas nedrīkst mainīt vienpusīgi un vardarbīgi. Tādēļ mēs neatzīsim Krievijas veikto Krimas aneksiju, kas pārkāpj starptautiskās tiesības.

Tāpat mēs nepacietīsim slēptu iejaukšanos ar hibrīdām metodēm. Mēs necietīsim mērķtiecīgu dezinformāciju, kādu Jūs piedzīvojat Igaunijā un kādu mēs jau pieredzējām Vācijā tā sauktajā gadījumā ar Lizu.

Mēs noraidām militārā apdraudējuma scenārijus, kādus Jūs pēdējos gados atkārtoti esat pieredzējuši savu robežu tuvumā.

Es apliecinu Igaunijas iedzīvotājiem: Jūsu drošība ir arī mūsu drošība. Šis apliecinājums ir ne tikai palīdzības solījuma daļa mūsu transatlantiskās savienības ietvaros, bet tas izriet arī no 23. augusta mācībām: starptautiskās tiesības ir jāievēro. Tie, kas šo kārtību pārkāpj, apdraud mieru kontinentā. Eiropa nedrīkst atgriezties vecajā konfrontācijas un eskalācijas spirālē.

V. Tiesiskums un daudzveidība

Likuma vara – tādam solījumam ir jābūt saistošam ne vien attiecībās starp brīvām un suverēnām valstīm, bet, protams, arī starp brīviem un vienlīdzīgiem pilsoņiem. Arī tā ir viena no mūsdienu mācībām.

Baltijas valstu vēsturē diktatūras atkārtoti ir gribējušas šim reģionam raksturīgajai etniskajai un kultūras daudzveidībai uzspiest totalitāro vienveidību, Tomasa Venclovas vārdiem runājot, "vienmuļo nelaimes krāsu."

Tikai pēc 1991. gada vienkrāsainā diktatūra deva vietu brīvas sabiedrības raibumam. Bet pēc vēstures gaitā gūtās briesmīgās pieredzes izvirzījās jautājums, kā saglabāt sabiedrības daudzveidību un pilsoņu brīvību. Uz to pirms nepilniem 25 gadiem atbildēja igauņu tauta, 1992. gada 28. jūnijā referendumā nobalsojot par jaunu Konstitūciju. Jau pēc dažiem mēnešiem Igaunijas prezidents Lenarts Meri lepnuma pilns uzrunā Igaunijas iedzīvotājiem paziņoja: "Igaunija ir tiesiska valsts."

Manuprāt, tas ir laimīgs vēstures pavērsiens, ka toreiz Konstitūcijas tekstu kopīgi izstrādāja tiesību eksperti no Vācijas un Igaunijas. Viņu vidū bija arī viens no maniem amata priekšgājējiem, Konstitucionālās tiesas tiesnesis, vēlākais Vācijas prezidents Romāns Hercogs, kurš nomira šī gada sākumā. Mīļā Tieslietu kancleres kundze, es vēlētos, lai turpinātos sadarbība starp mūsu tieslietu institūcijām un ekspertiem. Tā ir sadarbība, kuras pirmsākumi rodami pirms vairākiem gadsimtiem, jau Hanzas un Lībekas tiesību laikos. Es vēlētos, lai šajā jomā notiktu aktīvāka apmaiņa, it īpaši starp jaunās paaudzes juristiem.

Mūsu Konstitūcijas, kas atspoguļo tiesiskas valsts principus, vispirms jau ir brīvības un daudzveidības pamats. Ikdienas praktiskās norises sabiedrībā joprojām ir un paliek izaicinājums – it īpaši minoritāšu un iebraucēju integrācijas un aizsardzības ziņā. Šie izaicinājumi, šādā vai citādā veidā, nodarbina gandrīz visas ES dalībvalstis. Pie Jums Igaunijā tas it īpaši attiecas uz krievvalodīgās minoritātes jautājumiem. Pie mums Vācijā mēs intensīvi diskutējam par iebraucēju integrāciju, tieši tagad, kad mūsu valstī ieradušies simtiem tūkstošu bēgļu. Arī Turcijā notiekošās pārmaiņas mūs nodarbina īpaši, ņemot vērā to, ka tās ir svarīgas un dara raizes daudziem Vācijā dzīvojošiem turku izcelsmes cilvēkiem.

Es domāju, ka nekur nav izstrādāts veiksmīgas integrācijas patents, arī mums Vācijā tāda nav. Tāpēc ir labi, ka mēs Eiropā iesaistāmies viedokļu apmaiņā par minoritāšu aizsardzības un integrācijas tēmām un ka mēs konkrēti sadarbojamies, piemēram, kopīgās iniciatīvas ietvaros Baltijas valstīs, lai stiprinātu pilsonisko sabiedrību un paplašinātu neatkarīgu un kvalitatīvu mediju piedāvājumu, arī krievu valodā.

Ne velti mūs Eiropā saista vienotas prasības, jo vienlīdzīgas tiesības ir ne tikai abstrakts solījums, kas nostiprināts mūsu Konstitūcijās. Ir jāpanāk, ka tās sabiedrības ikdienā var baudīt visi cilvēki.

Šis princips mūs apbruņo arī pret ārējo ietekmi. Prasības nodrošināt tiesiskumu valsts iekšienē ir nesaraujami saistītas ar prasībām nodrošināt suverenitāti ārējā kontekstā. Jo, ja mūsu tiesiskā valsts pilda savus pienākumus, nodrošinot vienādas tiesības un iespējas visām iedzīvotāju grupām un vēršoties pret to diskrimināciju, tad mēs izsitam pamatu no kājām spēkiem, kas paši sevi iecēluši par kādas grupas interešu aizstāvjiem. Nevienai svešai valstij nav tiesību uzkundzēties par kādas grupas aizstāvi mūsu valstī vai jūsu valstī. Mēs noraidām šādas ietekmes veidošanu. Starp citu, pasaulē, kurā ir arvien vairāk daudzveidīgu valstu, šāda tipa aizstāvju lomas uzņemšanās ir salīdzināma ar Pandoras lādi, kuru zināmu iemeslu dēļ labāk turēt aizslēgtu. Mūsu pozīcija ir nepārprotama - mēs, eiropieši, augstu vērtējam un sargājam daudzveidību, un mūsu iedzīvotajiem nav nepieciešami nekādi pašpasludinātu aizstāvju spēki, kas nāktu no ārpuses!

VI. Vēsturi nedrīkst izmantot kā ieroci

Es jau runāju par sarežģītajām atmiņām. Arī par sarežģīto tagadni man nav nekādu ilūziju. Mēs dzīvojam laikmetā, kad netrūkst plaša mēroga saspringtu situāciju, un spriedze arvien pieaug. Jūs Igaunijā dzīvojat pie tādas spriedzes līnijas. Es zinu, ka spriedze ir nopietna, piemēram, runājot par gaisa telpas kontroli un aviācijas bāzi Emeri, kas atrodas tikai dažus kilometrus no šejienes. Parīt es tikšos ar NATO karavīriem Ruklā, Lietuvā, lai pārrunātu aktuālo situāciju.

Tā kā es šodien runāju par vēstures mācībām, es vēlētos arī teikt, ka pēc daudziem politikā pavadītiem gadiem, it īpaši ārlietu jomā, manī ir radusies pārliecība par to, ka vēsturi nedrīkst pārveidot par vēl vienu frontes līniju.

Jā, vēsturiskās atmiņas ir sarežģītas un emocijām pārbagātas. Vēsturiskā atmiņa rada cilvēku un veselu tautu identitāti. Bet es esmu pārliecināts par to, ka vēsturi nedrīkst izmantot kā ieroci.

Es uzskatu, ka, jo vairāk mēs kopīgi pievērsīsimies vēsturiskajām atmiņām, jo ātrāk mēs pārvarēsim pārpratumus un kļūdainu uztveri. Tad arī saprašanās starp tautām būs jo labāka. Pirms nepilniem desmit

gadiem es ierosināju kādu projektu, kurā igauņu, latviešu un lietuviešu, vācu un poļu un arī krievu vēsturnieki kopīgi izvērtētu Hitlera – Staļina paktu, arī ņemot vērā dažādo uztveri un secinājumus. Godīgi sakot, šī iniciatīva pēc dažiem gadiem izčākstēja.

Tā vietā mēs arvien biežāk redzam, ka politiķi pārkaļ vēsturi ieročos. Diemžēl mums nākas konstatēt, ka šādas attīstības tendences manāmas pat Eiropas Savienībā. Bet mēs redzam arī to, ka it īpaši Krievijas vadība pilnīgi apzināti veido tādu savas valsts paštēlu, kas norobežojas no rietumiem un pat uzstājas kā to pretiniece.

Mēs nevēlamies, lai situācija saasinātos, tāpat kā mēs nevēlamies, lai saasinātos atmiņas. Mēs nemeklējam nedz politisko konfrontāciju, nedz arī atmiņu politizēto konfrontāciju.

Raugoties uz šo dienu, kas aptver laika posmu starp viszemāko punktu no Hitlera - Staļina pakta caur atbrīvošanos līdz jaunas kopības rašanai Eiropas Savienībā, varam teikt, ka tas ir mūsu stāsts, un tas nav radīts, lai vērstos pret kādu citu.

Tāpēc arī mums ir jāņem vērā – ja mēs paši sevi definēsim, vienīgi norobežojoties no citiem, tad mēs darbosimies to spēku interesēs, kuri vēlas situācijas saasināšanos. Bet Eiropā ir tā, ka skats pašiem uz sevi nozīmē arī skatu uz citiem, uz saviem kaimiņiem.

Mums, vāciešiem, atmiņas par 1939. gada augustu ir nesaraujami saistītas ar 1941. gada 22. jūniju un nežēlīgo iznīcināšanas karu pret Padomju Savienību. Mūsu skatījumā pie tās pašas vēstures mācībām, kura mūs nesatricināmi ir nolikusi Baltijas valstu pusē, pieder atbildība par to, lai attiecībās ar Krieviju nekad vairs nepieļautu klusumu vai pat aklu naidu. Par spīti visām pašreizējām grūtībām, par kurām varētu sagatavot atsevišķu runu, jebkurā gadījumā tā ir viena no mūsu vēstures mācībām.

Krievu rakstnieks Daņiils Graņins, kurš nomira pirms dažām nedēļām, 2014. gadā uzstājās ar runu Vācijas Bundestāgā, kurā atcerējās vācu karaspēka īstenoto Ļeņingradas blokādi, kad vairāk nekā miljons cilvēku nomira bada nāvē, atcerējās laiku, kura šausmas viņš kā jauns karavīrs pats bija piedzīvojis un izcietis. Savas runas ievadā viņš teica: "Manī ir zināma vēlme nogludināt savas atmiņas, bet es tai nepadošos."

Arī mums vajadzētu rīkoties tāpat. Ja kāds iesākumā nogludina atmiņas, nākamajā solī viņš var arī tās saasināt, bet trešajā uzcelt no tām cietoksni. Toties tie, kuri atmiņas atstāj nenogludinātas, kuri akceptē vēstures sarežģītību, pretrunīgumu un arī cita skatījuma perspektīvu, tie neko nezaudēs,- ne lepnumu, ne pašcieņu, bet gan būs ieguvēji. Proti, viņi iegūs brīvību, lai nomestu pagātnes važas un veidotu kopā ar citiem nākotni, kurā valdītu vairāk miera.